

VISAR ULAJ

Tecknaren som vågar se svärtan i vitögat.

The artist who dares to peer into the darkness.

Sara Stribe

"Kan du bevisa din fruktan på något sätt?" läser myndighetspersonen rutinmässigt ur sin regelbok, utan att se människan där på andra sidan skrivbordet med skotthål rakt igenom sig.

– Det är en bild som jag tror att många flyktingar kan känna igen sig i, säger Visar Ulaj, albansk satirtecknare från Kosovo som kom till Sverige 1992 och som gjort omslagsbilden till detta nummer av *OOTAL*. Man lämnar sitt land, lämnar sitt liv. Man söker tröst och förståelse i det nya landet och så hamnar man i en stol och någon ifrågasätter allt. Varför man har flytt är ingenting man kan sätta ord på någonsin. Räcker det inte med detta: att man har lämnat sitt liv?

Visar flydde hit ensam, 20 år gammal. Han är enda barnet och hans föräldrar har kommit och hälsat på honom i Sverige några gånger. 1998 var de här på besök när Kosovokriget bröt ut. De sökte asyl och fick stanna i Sverige under tre år, sedan skickades de hem igen. Man ansåg 2001 att det nu var säkert att bo i Kosovo.

– NATO lade locket på, säger Visar, men där var massakrer, det var ett medeltidskrig som pågick.

Naturligtvis hade föräldrarna velat stanna om de fått, men familjen splittrades åter.

Tidigt började Visar Ulaj teckna satirer.

– Jag har alltid velat uttrycka tankar och känslor visuellt och alltid reagerat på omgivningen med hjälp av satir.

Från femtonårsåldern blev tecknandet mer på allvar och 1988, sexton år gammal, fick han sin första satirteckning publicerad i Kosovos största dagstidning *Rilindja*.

Bilden av Milosevic huvud tronande överst på en pyramid, omgiven av dödsallar, gjorde Visar 1991 och den publicerades på framsidan av *Zeri* ("Rösten"), som var en av de större veckotidningarna i Kosovo.

Vad gav den bilden för reaktioner?

– Det kom inga reaktioner alls från statligt håll, de var upptagna av att föra sitt krig. På åttiotalet skulle man ha

"Are you able, in some way or another, to prove your fear?"

The person in authority mechanically reads from his book of rules, without looking at the person with bullet holes right through him, sitting on the other side of the desk.

– It's a picture I believe many refugees can relate to, Visar Ulaj says. He is an Albanian satirical cartoonist from Kosovo, who came to Sweden in 1992. You leave your country, leave your life. You seek comfort and understanding in this new land, and then you end up in a chair with somebody asking you questions about everything. Why have you fled your country? This is not something you can ever put into words. Isn't this enough: the fact that you have left your life behind?

Visar came here alone, 20 years of age. He is the only child, and his parents came to visit him in Sweden a couple of times. They were here in 1998, when the war in Kosovo broke out. They applied for a residence permit and were able to stay in Sweden for three years, before they were sent back home again. In 2001, the Swedish government considered it safe to live in Kosovo.

– NATO put everything under wraps, Visar says, but there was a massacre going on there, it was a medieval war in progress.

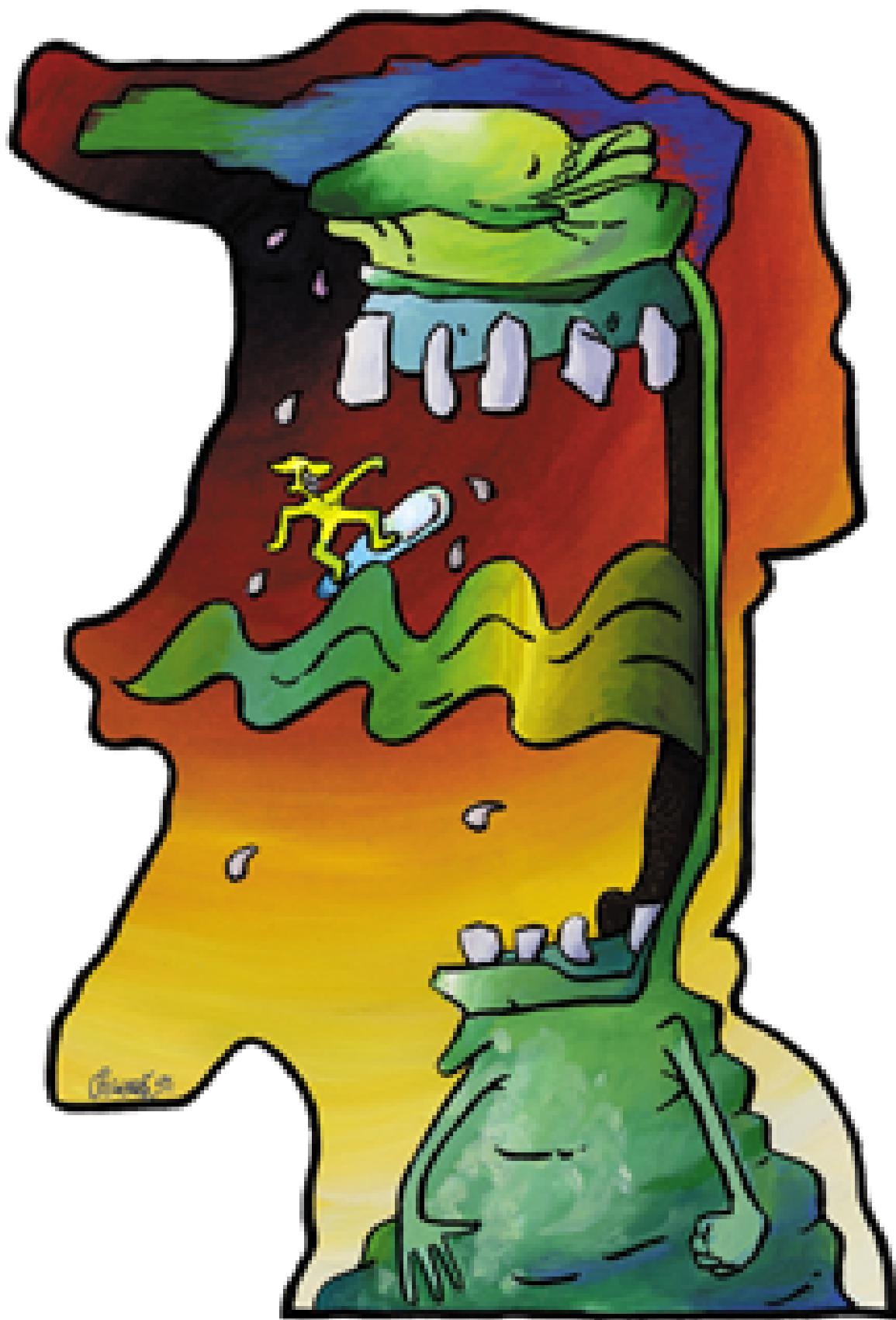
Naturally, his parents would have stayed were they given the opportunity; instead his family was split up once again.

Visar Ulaj began to make cartoons at an early age.

– I've always wanted to express thoughts and emotions visually, and I have always reacted to my surroundings in a satirical way.

In his teens, his drawings became more serious, and in 1998, when he was sixteen years old, he had his first satirical drawing published in Kosovo's largest daily, *Rilindja*.

In 1991, Visar drew a picture of Milosevic, enthroned on top of a pyramid, surrounded by skulls, that was published on the cover of one of the largest weeklies in Kosovo at the

"Your Pain, Someone Else's Pleasure", gouache, 1999

Milosevic, torrpastell/dry pastel, 1988

hamnat i fängelse för en sådan bild, men kriget och Jugoslaviens sönderfall resulterade i att vi kunde höja rösterna, och i början av nittio-talet arbetade alla konstnärer och författare emot regimen och kunde göra det ganska öppet. Däremot fick jag reaktioner från människor i min omgivning som tyckte att jag hade gått för långt.

Och visst hade det kunnat hända något, det förekom att folk plockades – och försvann.

I Kosovo bodde i början av 1990-talet ungefär 90 procent albaner. 1991 stängde den serbiska regimen ned allt som var albanskt; skolor, tidningar, teatrar, biografier. Men en parallell illegal albansk regering uppstod och man hade skolor där volontärer arbetade, i lägenheter, hemma hos folk. Man fick också en del finansiell hjälp från fonder i andra länder.

Visars bilder från tiden då han var verksam som tecknare i Kosovo är satirer med tydligt politiskt budskap och de skiljer sig både i stil och innehåll från det han gör idag.

– Omgivningen var så klart definierad då. Jag tillhörde en diskriminerad folkgrupp och det var lätt att se allt i svart och vitt, att veta vilka som var onda och vilka som var goda. Det jag tecknade då rörde händelser på det yttre planet.

– Idag, sedan jag kom till Sverige, är det jag gör satirer över inte lika lätt definierat. Jag har lämnat det yttre och börjat ifrågasätta allt det som finns inuti oss.

time, *Zeri* (The Voice).

What were the reactions to this picture of yours?

– There were no reactions at all from the State; they were too busy fighting their war. In the 1980's you would have been put in prison for a picture like that, but the war and the dissolution of Yugoslavia made it possible for us to raise our voices. In the 1990's, all the artists and writers worked against the regime and were able to do so quite openly. However, I did receive reactions from people around me who thought I had gone too far.

And yes, something could have happened; from time to time people were picked up – and disappeared.

In the early 1990's in Kosovo, approximately 90 % of the people were Albanians. In 1991 the Serbian regime closed down everything that was Albanian: schools, newspapers, theatres, cinemas. Yet a parallel and illegal Albanian government was formed, with schools run by volunteers in apartments and in people's homes. To some extent, they also received some financial support from foundations abroad.

Visar's pictures from his Kosovo period are mainly satires with obvious political messages, and they differ, both in style and content, from his present work.

– Of course the surroundings were so distinctly defined back then. I was a part of a discriminated group and it was easy to see everything in black or white, to know who the bad guys were, and who the good guys were. My drawings related to things that happened outside of myself. Then, after moving to Sweden, it was not as easy to distinguish the objects of my satire. I have moved away from the external world, and started to question things inside us.

His art is subtler now; they are images that stay with you, ones you can think about, rather than look upon and easily comprehend. At the same time his technique has been increasingly formalised and his range of colours has changed.

– I have learnt to use colours instead of emphasising lines or shadows.

The picture 'Your Pain, Someone Else's Pleasure' is clearly an example on this shift of emphasis to an inner self, and his new drawing technique. It doesn't have the same instant and obvious content as the early political drawings.

– The idea with my satires is not that they should be funny. It's a way of communicating, with others as well as with yourself. In my ideal artistic world, I would, to a certain extent, like to stimulate people to think for themselves. This is crucial. I want my pictures to latch on to the person seeing them; you may see a picture without really comprehending, but then you carry it with you and maybe, after a while, you are able to grasp it. Then the picture has had a stimulating effect on you, and this is probably why I steer more and more towards an abstract motifs. Images that are open for an interpretation, so that they become more than just *pictures*.

"Milk Group", akvarell/watercolour, 1994

Teckningarna är mer subtila nu, det är bilder att ta med sig och tänka på snarare än att snabbt se och förstå. Samtidigt har teckningsstilen blivit mer stiliserad och färgskalan en annan.

– Jag har lärt mig att använda färgen istället för att betona linjer eller skuggor.

Bilden "Your pain, someone else's pleasure" är ett tydligt exempel både på förskjutningen till det inre planet och det nya sättet att teckna. Den har inte samma omedelbara och självklara innehåll som de tidiga politiska teckningarna.

– Meningen med mina satirer är inte att de ska vara roliga. Det är ett sätt att kommunicera, med andra och med mig själv. I min ideala konstnärliga värld skulle jag stimulera människor så mycket som möjligt till att tänka. Det är det viktigaste. Jag vill att mina bilder följer med individen som har sett dem; man kanske ser en bild och inte förstår den direkt, men då bär man den med sig och kanske förstår man den efter ett tag. Då har man stimulerats av bilden och det är det som gör att jag går mer och mer mot en icke konkret bildvärld. En bild som är öppen för tolkning blir mer än *en* bild.

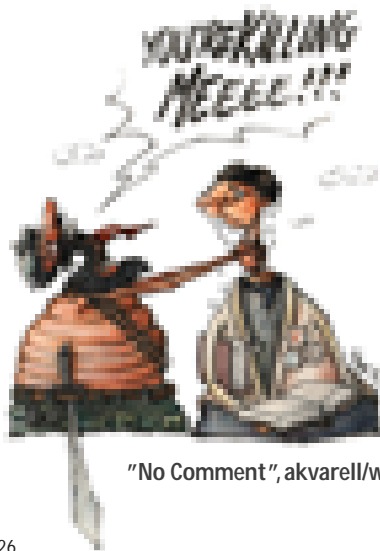
Under 1991 var Visar tvungen att hålla sig gömd, dels på grund av sina teckningar men också för att han blivit kallad till militärtjänstgöring, något som då betydde att delta i krig – på serbernas sida. Det ledde slutligen till att han bestämde sig för att fly till Sverige.

Varför blev det just Sverige?

– En anledning var att jag hade en kusin här, och så hade man alltid hört om Sverige som ett idealiskt land med social trygghet.

Stämde det överens med dina förhoppningar?

– Ja, till viss del. Men det är svårt att kommunicera på mänskliga nivåer. Jag brukar tänka på ett citat ur filmen *Harrison's flowers*, där man säger att det finns två slags människor; de som har upplevt krig och de som inte har

"No Comment", akvarell/watercolour, 1995

In 1991, Visar was forced to go underground, partly because of his drawings, but also because he was called up for military service, which at the time meant to take part in a war – on the Serbian side. This finally led to his decision to go to Sweden as a refugee.

Why Sweden?

– One reason was that I had a cousin here, and we had always heard about Sweden being the ideal state where everybody benefited.

Did it match your expectations?

– To some degree, yes. But it is difficult to communicate here on a human level. I often think about a thing I heard in the movie *Harrison's Flowers*: there are two kinds of people, those who have experienced war, and those who haven't. When I came here, the Waiting-for-Godot-Time began: for three and a half years I was not entitled to study, couldn't apply for a job. I couldn't do anything, apart from wait for a residence permit.

What education did you have from Kosovo?

– I had four years in upper secondary school, and had applied for university. I had gone through a difficult entrance examination, which I pulled off, and was about to start university. The same day I arrived, the university was closed and the police picked up the dean. It is a picture I will never forget: the dean carrying a sheaf of papers that blew away as the police officers dragged him off. When I had an exhibition in Örebro in 1994, the students gave me credit for my drawings, and I remember thinking: if I only could lead your life, if I only could go to university. Then, after receiving my residence permit, I began studying Swedish for immigrants, then I received municipal adult education, and finally I studied computer science at the university. This was when I could develop and compensate the fact that I had come here as a refugee. I always have the feeling that I have to compensate for this somehow, be better and cleverer than people who are born here.

Today, Visar Ulaj combines his work as an interface designer with his work as an artist. He has had three exhibitions in Sweden: *Vilse* (Lost) at the University of Örebro in 1994; *Dykarsjuka* (Aeroembolism) at the library in Gällivare and the chemist in Jokkmokk in 1997; *Pain Surfing* at the Culture House in Stockholm in 1999. In 1997 he also exhibited a collection of caricatures in Pristina; he had to send his pictures by mail since he still wasn't aloud to go there. Some forty artists participated and Visar won two awards: the 'Gran Pri' and the 'Karikatura -97', the latter awarded by *Koha Ditoreone* of Kosovo's largest daily newspapers.

What can you say about life in exile?

– The state of exile is a vacuum that you are never able

gjort det. När jag kom hit började "I väntan på Godot-tiden": under tre och ett halvt år hade jag inte rätt att utbilda mig, inte rätt att söka arbete. Jag skulle inte göra någonting, bara vänta på uppehållstillstånd.

Vad hade du för utbildning i Kosovo?

– Jag gick fyra år på gymnasiet och sökte till universitetet. Jag hade genomgått ett svårt inträdesprov som jag klarade av och skulle få påbörja studierna. Men första dagen jag kom dit stängdes universitetet och rektorn hämtades av polis. Det är en bild jag aldrig glömmer: rektorn med en massa papper i famnen, som flög iväg när poliserna släpade bort honom.

– Senare, när jag ställde ut på universitetet i Örebro 1994, fick jag beröm av studenterna för mina teckningar och jag minns att jag tänkte: om jag ändå hade det som ni, om jag fick läsa på universitet.

– När jag väl fick uppehållstillstånd började jag studera, först svenska för invandrare, sedan Komvux, och så universitetet där jag läste data- och systemvetenskap. Då fick jag möjlighet att utvecklas och att kompensera det faktum att jag kommit hit som flykting. Det känns som att man måste kompensera, vara duktigare än de som är födda här.

Idag arbetar Visar Ulaj som gränssnittsdesigner parallellt med tecknandet. Han har ställt ut tre gånger i Sverige; utställningen *Vilse* på Örebro universitet 1994, *Dykarsjuka* på biblioteket i Gällivare och apoteket i Jokkmokk 1997, samt *Pain Surfing* på Kulturhuset i Stockholm 1999. 1997 ställde han också ut på en karikatyrutställning i Prishtina, dit han skickade bilderna per post eftersom han ännu inte hade rätt att resa dit. Ett fyrtiotal konstnärer deltog och Visar vann två priser; "Gran Pri" och "Karikatura -97", som delas ut av *Koha Ditore*, en av de största dagstidningarna.

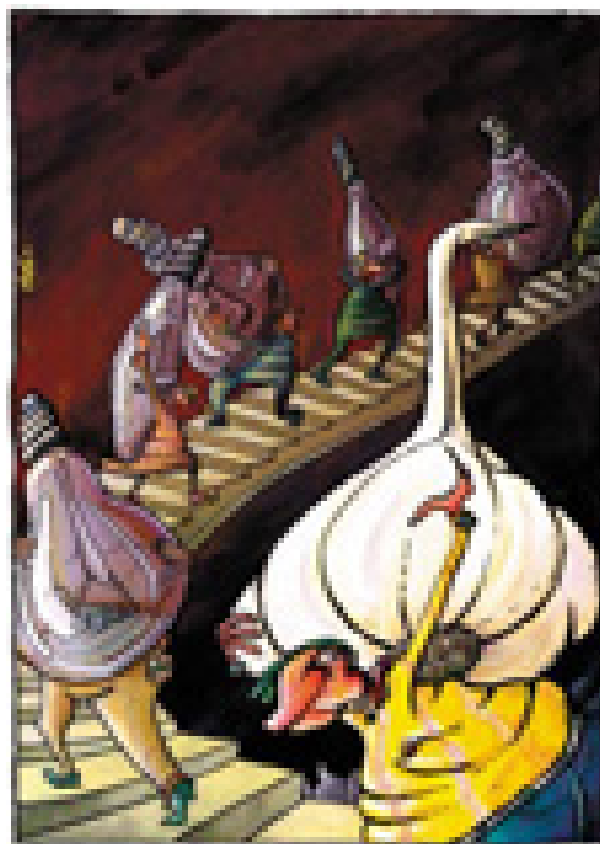
Vad säger du om att leva i exil?

– Exiltillståndet är ett vakuum som man aldrig kommer ur, man är mellan två olika världar. Jag minns sista gången jag stängde dörren till mitt rum innan jag flydde, och tänkte: nu ser jag inte mitt rum mer på sex månader.

Trodde du att du bara skulle vara borta i sex månader?

– Javisst, så var det hela tiden, man hoppades: nu snart är det över. Om bara några månader kan inte Milosevic sitta kvar längre, då tar det slut, om en liten tid... Det tog sju år innan jag återsåg det rummet. 1999, när NATO gått in i Kosovo, åkte jag dit, mina föräldrar var fortfarande kvar i Sverige då. Lägenheten intill var utbränd, men vår hade klarat sig. ■

Fler av Visar Ulajs bilder finns att se på: www.visart.nu

'Vitlöken' / ('The Garlic'), akvarell/watercolour, 1998

to escape from; you are part of two different worlds. I remember the last time I shut the door to my room in my parent's flat before I fled the country, how I thought to myself: now I won't see my room in six months.

You thought you only would be away for six months?

– Sure. It was like that all the time, you hoped: soon it will be over. In just a couple of months Milosevic will be thrown out of office, then it's over, in no time at all... It took seven years before I saw that room again. In 1999, when NATO had entered Kosovo, I went there, my parents were still in Sweden at the time. The flat next to it was gutted, but ours was saved. ■

Translation: Håkan Bravinger

For more artworks by Visar Ulaj, visit: www.visart.nu